

PARTIUMI FÜZETEK 6.

SARMASÁG

Bessenyei István

SARMASÁG

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Bizottság
és a Sarmasági Református Egyházközség
1998

A címlapon:

A sarmasági református templom

A hátlapon:

A község látképe

Szövegkorrektúra:

Mihálka Magdolna

A sorozatot szerkeszti:

Dukrét Géza

Készült

a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
Szenczi Kertész Ábrahám nyomdájában

Felelős vezető: Fórizs Attila igazgató

Földrajzi fekvése

Sarmaság Szilágy megye északi részén fekszik, a Nagykároly–Zsibó vasútvonal mentén, a szilágysági dombvidéken, utak kereszteződésében. A Nagykároly–Szilágysomlyó útból itt ágazik el a Zilah felé vezető út. Vasúti csomópont is Sarmaság. A Nagykároly–Zsibó vonalból innen ágazik el a Szilágysomlyó–Székelyhid felé vezető vasút. Ugyancsak innen ágazik el a bányatelep rendes nyomtávú iparvasútja. Északkeleten Szilágykövesd (Chiejd), délkeleten Lompért (Lompirt), északnyugaton Kiserzsida (Dersida), nyugaton Majád (Moiad), délnyugaton Krasznahídvég (Măierişte), délen Györtelek (Giurtelec) határolja. Legközelebb eső nagyobb települések: Nagyvárad 132 km, Nagykároly 58 km, Zilah 28 km, Szilágysomlyó 18 km, Szatmárnémeti 62 km.

Látkép a templomtoronyból

Természeti viszonyai

A község felszíne alacsony dombvidék, 160 és 379 m (Kövesmagasa) tengerszint feletti magasság között. Éghajlata mérsékelt. Itt gyakran találkoznak a paradús nyugati légtömegek a keleti száraz kontinentális és a Földközi-tenger felől jövő forró légtömegekkel. A januári középhőmérséklet -3°C , a legalacsonyabb hőmérsékletet 1965. február

10-én mérték: $-20,2^{\circ}\text{C}$. A júliusi középhőmérséklet $21,1^{\circ}\text{C}$, a legmagasabb hőmérsékletet 1967. augusztus 5-én mérték: $36,2^{\circ}\text{C}$. Az évi átlagos csapadékmennyiség 627,2 mm.

A vidék legfontosabb altalajkincse a szén, amellyel az ember először a természetes feltárásoknál találkozott: csuszamlások, sáncok, árkok, lepusztult oldalak mentén bukkantak a felszínre Sarmaság, Bobota, Kövesd határában. A 28 ismert szénréteg alapján megállapítható, hogy a pontuszi idő kis mélységű tengere nagy területet borított be. A tengerfenék állandó emelkedő-süllyedő mozgásban volt. Hosszabb kiemelkedések idején dús növényzet alakult ki a meleg és nedves éghajlaton. Süllyedéskor a növényzetet üledék borította be; így megindult a szenesedési folyamat. Ezek többszöri megismétlődése hozta létre a 28 szénréteget, amelyek vastagsága zömében kicsi, csak a 16-os szénréteg alkalmas kitermelésre.

A környéken gyakoriak a földcsuszamlások. A beszivárgó csapadék a felső talaj és a homokos rétegeket átítatja, az alatta levő vízátnemeresztő agyag és márgarétegek sikamlóssá válnak, s a gravitáció hatására a felső rétegek megcsúsznak. 1967-ben a felszíni rétegek nagy területen megcsúsztak, s mintegy tíz házat tettek tönkre. A mintegy nyolc hektár területű suvadásos területet, amely valamikor szántó és kaszáló volt, jelenleg gyümölcsösrel telepítettek be. A talajrétegek elszakadását a domb gerincétől mintegy ötven méterre találjuk, s ezt a nép találóan Szakadásnak nevezte el. A csuszamlások mellett gyakori a talajfolyás is (szoliflukció.) Az 1967-es tavaszi földcsuszamlás teljesen elzárta a Kis utcát, amely az utca közepén púposodott ki. A közelben épült templom körül csupa talajcsuszamlás észlelhető.

Ez a vidék a Kraszna vízgyűjtő területéhez tartozik. A Zilah patak a község mellett ömlik a Krasznába. A Zilah patak jobb oldalán fekvő település felszalad a domboldalon. Az ártéri teraszokon fekvő része újkeletű, a vasút megépítése óta kezdődött itt az építkezés. Ezt megelőzte a Zilah patak medrének szabályozása. Az öregek elbeszéléséből tudjuk, hogy a mai piac és az Új utca területén nádas, mocsaras rét terült el, feltűrt ingben hajtották át a jószágot legelni a parti legelőkre, mely erdős legelő volt, de ma már kaszáló, szántó- és szőlősterület. A nádast a Zilah patak medrének megváltoztatása után szárították ki. A nép ma is Rossz patak néven emlegeti, amely a Vasút utca felső részén kanyarodott a mai kertek helyére, s a mai gyógyszertár táján

kanyarodott vissza. A patak szabályozásának ideje az 1860-as évekre tehető, de a mocsaras terület lecsapolása később történt, fokozatosan, ahogy a település építkezési üteme megkövetelte. Erre már az öregek is emlékeznek; szerintük a bányatelep helye is mocsaras volt. A lecsapolási munkálatokat az 1887. évi vasútépítés gyorsította.

Az 1960-as években megkezdték a Kraszna szabályozását, így megváltozott a környék képe. Erre nagy szükség volt, mert még ma is gyakoriak az áradások, főleg ha a hóolvadás párosul esővel. Ilyen volt 1964 tavaszán, majd az 1965. évi nyári esőzések alkalmával. Az 1970-es nagy árvíz az egész Kraszna völgyén végigpusztított. Még katasztrofálisabb volt az 1974-es árvíz. 1998-ban is rombolva végigsepert az árvíz. Áradáskor a Zilah patak szintén elborítja a völgy síkját, hatalmas károkat okozva. Ki kellene szélesíteni a medret, meg kellene emelni a gátakat.

A Kraszna-medence területének eredeti növénytakarója az erdő volt, amelyet fokozatosan kiirtottak. Ez már csak foltokban található, de csak a domborok tetején. Fő alkotó része a tölgy és a cserfa. Az árterületeken ritkán mocsári növényekkel találkozunk. Az eredeti növénytakaró helyét ma szántóföldek, legelők, gyümölcsösök, szőlők foglalják el.

A település története

Sarmaság területén már a vaskorszakban volt emberi település. Roska Márton régészprofesszor az 1941-ben végzett ásatások alkalmával ezüst leletekre bukkant. Első írásos adatok 1355-ből származnak Sarmassagh néven, mint közép-szolnoki birtok. 1467-ben Sarmassagh, 1487-ben Sármaságh néven említik a dokumentumok.

A hagyományok szerint a település eredetileg a Branyicska határreszen feküdt, Majád és Bobota között. A lakosság az 1241-es tatárdúláskor a Töklen erdőbe menekült, s visszatérve már a mai helyén épült fel újra a község, amely erdővel körülvéve védettebb volt. A település Sarmasághy Lászlóról kaphatta a nevét, aki a Báthoriaktól birtokolta a falut. A szájhagyomány szerint a környéken található sarma, vagy sármás nevű (medvehagyma) növényről nevezhették el a települést. A már említett 1355-ből származó okirat arról tudósít, hogy Kont Miklós vajda és Szolnok vármegye főispánja uradalmat hagy az utódokra, s ettől kezdve Sarmaság birtokként szerepel.

1423-ban Zsigmond király parancsára a Kusalyi Jakcs György fiának, Jánosnak iktatják tulajdonába a vidéket. 1475-ben Sarmasághy Elek birtoka, aki már jobbágyokat tart. 1543-ban mint közép-szolnoki birtok Sarmaságh néven szerepel, Sarmasághy László és Mihály tulajdonában. 1549-ben 19 kapu után fizettek adót, s összeírtak még 28 szegényt, kilenc szolgát (servitort), nyolc új házat és három nemesi udvarházat, melyek Sarmasághy András tulajdonát képezték. Ebben az időben Sarmaság a kövesdi jószághoz tartozott, amely a Sarmasághyak ősi birtoka volt – Derzsida, Majád és Lompért falvakkal együtt –, egész az 1600-as évek elejéig.

Sarmasághy János lánya, Anna Gyerőmonostori Kemény János felesége lesz, s így örökség – és vásárlás – révén a Kemény családra száll a birtok. Az 1799-es összeírás megemlíti Kemény Farkas grófot, Kemény Miklósné bárónőt, mint birtokosokat. Ez az összeírás arról is szól, hogy a faluban él egy Murza Mihály nevű örmény kereskedő, egy molnár, református pap és két zsidó család. A báró Kemény család volt a község földesura egész az 1800-as évek végéig. 1880-ban a birtok egy részét két csehországi (Szudéta vidéki) főúr veszi meg: Fröhlich Albin és báró Wessebe Hatwig. A második világháború végén tőlük államosították a földeket. A határ kisebb részét a sarmaságiak vásárolták meg.

A múlt század végén itt is tagosítottak. A Kemény-birtok egy részét kiosztották a falu lakosságának; akinek igásjószágja volt egész részt kapott, a kétkező szegények csak felerészt. Ennek alapján 1879. október 11-én elkészítik a tagosítás földtérképét. Incze István hitelesítő mérnök aláírásával, valamint Nagy György széki bíró hitelesítésével az 1883. június 10-én keltezett 883-as számú jegyzőkönyv szerint 330 családnak juttattak földet. A jegyzőkönyv megemlíti, hogy az 54. számú telekkönyv átalakítását ezennel hitelesítették. Ez alkalommal a Középláb, Töklen, Téglárszék, amely a Kemény család birtokát képezte átment az 542. számú telekkönyvi tervezetbe, s ettől kezdve, mint tulajdonjog szerepel a családok tulajdonában.

A tagosítási térkép már jelzi a Zilah patak régi és új medrét. Ez pedig azt jelenti, hogy a szabályozás még 1879 előtt történt. Ugyanakkor egy 1860-as dátummal jelzett eredeti kézirat a patak több kanyarját feltünteti, régi futásában, közvetlenül a Krasznába ömlése előtt. Ezek szerint a szabályozás valószínűleg az 1860-as években történt.

A Fröhlich Albintól államosított földbirtokot 1945-ben kiosztották a földnélkülieknek, akik általában egy-egy fél holdat kaptak.

1885-ben hatalmas tűzvész pusztított, melyet villámcsapás okozott. Felgyújtotta Kovács P. Bálint istállóját, ahonnan gyorsan terjedt tovább a náddal és szalmával fedett házak fölött. Leégett a templom, a paplak, a községháza és a falu az Alszeg közepéig. A nagy hőségtől megolvadtak a harangok. 1911-ben egy gyermek gondatlanságából keletkezett tűz a Felszeget pusztította el. A település főutcája ekkor a Kis utca volt, itt laktak a gazdák, századunk első negyedéig. A falu vége a mai Nagy (Alszeg) utca 580. számú házánál ért véget. A Vasút utca, a Malom utca, az állomás környéke és az Új utca helyén mocsaras és nádas rét állott. Ez az úrbéres helye volt, amelyet 1907-ben kiosztottak a gazdáknak.

Az 1885-ös tűzvész után kezdték cserepezni a háztetőket. Legelőször Cserepesék házát fedték be, innen származik ragadványnevük is. A második cserepes ház a Kovács Mihály háza volt, amely eredetileg patics falakkal épült, majd vert fallal és vályoggal váltották fel. Különben vertfalú ház kevés van a faluban.

A Kis utcai települést a sok áradás határozta meg. Csak a század elején kezdődik a Zilah patak völgyiskájának beépítése, miután az úrbéres részt 1907-ben kiosztották. Itt alakul ki a település központja, a Vasút és az Új utca.

A múlt század végén kövezték az országutakat, amely elősegítette a közlekedést. Majád felé a mai Vasút utcán mentek, az állomás alsó végénél volt az átjáró. Később alakult ki a Malom utca, a felső vasúti útjáróval. Az 1880-as években még egy ház sem volt a Vasút utcán, egy fogadó létezett a Varga István háza helyén: a Buda fogadó. Az Új utcai építkezések is 1900 után kezdődtek, akár csak a Vasút utcán.

1937-ben közmunkával kikövezték az utcák egy részét, járdákat fektettek le terméskőlapokból. 1966-ban utcarendezést hajtottak végre, kerítéseket kellett kijebb vagy beljebb tenni, majd nyárfacsemetéket hoztak, amelyeket a házak előtt kellett elültetni. Később ezeket sokan kivágták és szilvafával helyettesítették. 1969-ben közalpból cementjárdákat öntöttek. 1970-ben megkezdődött az utcák kövezése, később betonozása.

Középületeket is emeltek: 1926-ban községházát, jegyzői lakást; 1930-ban négytantermes iskolát, igazgatói lakással. 1963-ban építették a helyi szövetkezet keretében az Universal üzlethelyiséget. Ugyanez

évben elkészült a 13 tantermes középiskola, amely mellé 1970-ben építettek még hét tantermet és tornatermet. 1949-ben épült a két iskola között a járóbetegellátó, amelyet 1972-ben átadtak az iskolának bentlakás számára. Egy ideig orvosi lakás, rendelő, szülőotthon, fogászati rendelő volt. 1987-ig a Vasút utca elején, a zsidó házban volt a gyógyszertár, majd a Telepre költözött. 1986-87-ben építették – főleg rabokkal –, az akkori Milícia épületét, 1989-ben készült el az új posta- és telefonközpont. S ha már az építkezéseknél tartunk, említsük meg, hogy 1974-ben adták át az első tömbházat, a Tavasz utca elején, Erdei András telkén. 1976-ban iskola épült a Telepen. 1981-ben költöztek be a lakók a második tömbházba, a központban. 1985-ben épült a folyót szabályozó intézmény irodája, raktára a patak partján. 1989-ben a szövetséget irodaházat húzatott fel a postával szemben, melyet majd a bank vett meg. 1991-ben a gazdaság lakodalmi házat épített a futballpályán.

Ma sem megoldott a község vízellátása. Négy ártézi kút található a településen. Az elsőt az első világháború idején a németek fúrták az állomáson. A másodikat a Telepen a bányavállalat létesítette. A harmadikat az iskola udvarán fúrták, amely 168 m mélyről, a negyediket a Csergetegen, mely 224 m mélyről tör fel. 1982-ben az állomástól bevezették a vizet a fürdőhöz és a tömbházakhoz. Útközben sokan bevezették a házukhoz is, de ez a csatornahálózat tönkrement.

Bár Sarmaság az ipari termelés egy főre számított mennyiségét, valamint az iparban foglalkoztatottak számát tekintve Szilágy megye községei között az első helyen áll, a döntő mégis a mezőgazdaság: gabona-, gyümölcs-, és zöldségtermesztés, valamint az állattenyésztés a legfontosabb tevékenység. Sokaknak megélhetési alapja a bánya- és a vasúti munkából származó jövedelem, amely a mezőgazdaság hozadékából egészül ki. Talán ezzel magyarázható az is, hogy innen a fiatalság nem nagyon vándorolt el.

Sarmaság gazdasági életében jelentős szerepe van a hetipiacnak, amelyet elősegített kedvező földrajzi fekvése, az alföld és a dombvidék találkozásánál, utak kereszteződésénél. 1894-ben a település engedélyt kapott évi két vásár, majd később hat vásár tartására. 1930-tól már minden szerdán heti piacokat tartanak, s évente országos nagyvásárt. 1972-ig a vasút mentén volt az állatvásár is, ezután a község végére költöztették, a Vasút utca végére.

A község magán hordozza a szórvány- és halmaztelepülés jelleget. Ezt a föld birtoklásának módjai alakították ki, melyet a tagosítás is elősegített. A tanyavilág csak annyiban érintette a falut, hogy – egy tagban – más területeken vásároltak földet. Így jött létre – néhány család letelepedése révén – Új-Sarmaság (Szekeres.) A községtől hét km-re eső Part település szintén így keletkezett.

Sarmaság alaprajza szerint többutcás, szalagtelkes, utólag mértanilag rendezett, csoportos település. A szabályos utcák a 20. század folyamán jöttek létre, s a községnegyedek is: Újtelep, Bikarét, Rákositelep, később a Bányatelep.

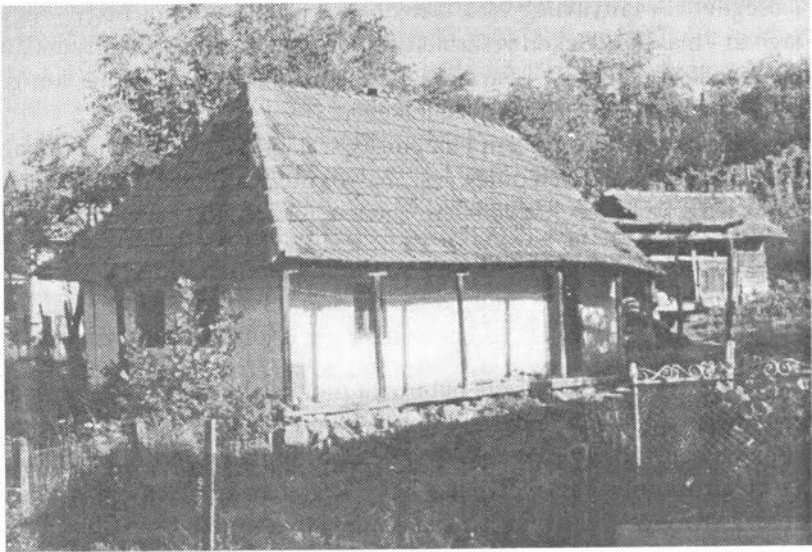
A lakótelek elrendezése

Régen az erdő közelsége határozta meg a lakótelket. A gazdasági épületeket a ház elé építették, hogy szem előtt legyen a jószág, így könnyebben védhették a vadaktól. Később, amikor az erdőt kiirtották, az utcafronton a ház előtt elég nagy kertet hagytak, majd a telek hosszával megegyező fekvésű lakóépület következett. Utána hosszan, folyamatosan a gazdasági épületek sorakoztak. Később az istállókat a telek végében keresztbe építették. A lakóházak utcai frontra kihozása egészen újszerű.

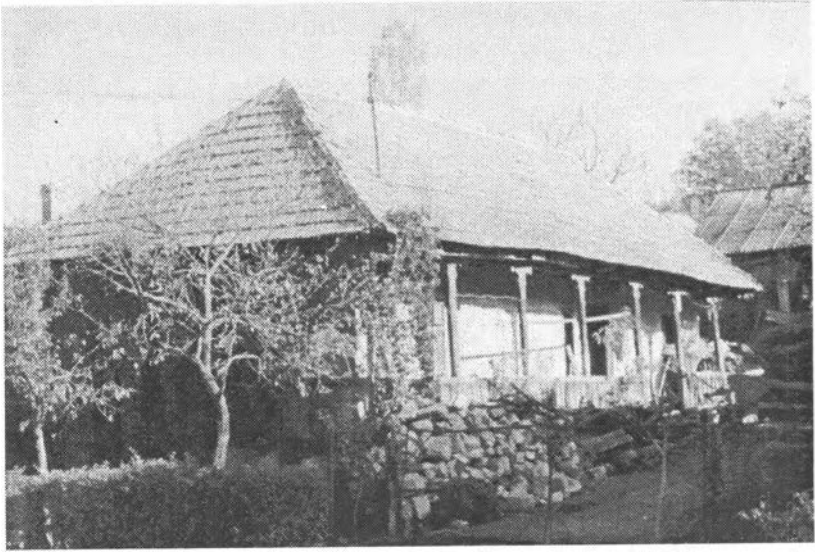
Az építőanyagot rendszerint a környéken előforduló anyagok szolgáltatták: fa, kő, agyag, szalma, nád. A faházak építése nagyon régi keletű, s arra utaltak, hogy akkoriban az erdők nagy teret foglaltak el. Erdőirtással növelték a mezőgazdasági területeket. Ekkor terjed el a patics- és a vertfal, majd a vályoggal, és végül a téglával való építkezés. Követ csak a házak alapjaihoz használtak. Ma már téglából építenek. Szalmatetőű házakkal már nem találkozunk.

Mint a falvak többségében, itt is háromszögű házakat építettek. Középen a pitvar a bejárattal, jobbra a nagyház, balra a kisház, melyet raktárnak vagy gabonásnak is használtak. A bejárat előtt oszlopos oldaltornác, az épület hosszában, a régiéknél előtornác is volt. A tornác oszlopait régen fából, később égetetlen téglából készítették. Eredetileg szalma és zsúp födém volt, később cseréppel fedték be a tetőt. Egyes házak alatt pince volt. Ma már százéves öreg házakkal nem találkozunk.

Régi házak Sarmaságon

Lakossága

Az 1600-as évekből fennmaradt okmányok 38 jobbágy családról tesznek említést, valamint öt pusztaházról, amelyekből elszöktek az emberek.

1611-ben Báthori Gábor fejedelem városként említi Sarmaságot. 1715-ben 99 lelket számláltak, melyből 19 jobbágy, 13 zsellér, azaz 32 háztartás. Ám ekkor csak az adózókat írták össze, a szabadokat és a nemeseket nem. Innen adódik a nagy különbség, hiszen 1720-ban 288 lelket számláltak Sarmaságon. Öt év alatt növekedhetett ennyit a lakosság.

Az 1915-ös összeírás szerint már foglalkoztak szőlőtermesztéssel, ami nagy múltra tekint vissza. 1847-ben 783 volt a lakosság száma, melyből 758 református, 18 görög katolikus, nyolc római katolikus, két izraelita. 1869-ben 1329 lélek, 1880-ban 1150, 1890-ben 1402. 1900-ban 1735 – melyből 1566 magyar, 168 román, egy német nemzetiségű –, vallási megoszlásban: 1428 református, 193 görög katolikus, 56 római katolikus, 55 izraelita, három evangélikus. A lakóházak száma 341. 1936-ban 2370 a lélekszám, amelyből 2122 református;

A hősök emlékműve

lakóház 449; a családok száma 622. Az 1997-es népszámlálás adatai szerint 4933 lélek él itt; 918 ortodox, 3583 református, 264 római katolikus, tíz unitárius, 120 baptista, 11 egyéb, egy ateista, hét vallás nélküli.

Sarmaság községhez tartozik: Selymesilosva (Ilişua): 783 lakos, melyből 186 római katolikus, 547 református; Lompért – 877 lakos, melyből 654 református, 50 római katolikus –; Majád (Moiad) – 222 lakos, melyből öt református; Magurahegy (Poiana Măgura) – 33 személy, – 28 református, két római katolikus; Part (Țărmuri) – öt személy, négy református.

Egy ma már kevésbé ismert szájhagyomány szerint Sarmaság hajdan a majádi határon feküdt, ahonnan a népesség a tatárdúlás elől települt a Zilah patak jobb partjára. Előzőleg a Töklenben települtek le. A szájhagyomány szerint Majádon a település régi helyén a század elején még látszott a templom nyoma. Ebből annyi a valóság, hogy a lakosság a Töklen erdőben keresett menedéket a pusztító hadak elől.

Határrészek nevei: Kistag, Kistagtető, Nagyláb, Erdőalja, Nagyláb teteje, Teleki láb, Szőlődomb, Csomor, Brányicska, Nagy János-kert, Egeres, Alsórét, Rézzugja, Felső egeres, Felszegi rét, Hídvégi rét, Kismalom, Ökörnyél, Nagy hegyalja, Fandika Alja, Miski domb, Paprét, Csókaláb, Vasút patakközt, Kényszerret, Sarmaság, Sarmaság árka, Bérc, Erdőréti, Cigányi láb, Vágás, Sajtner, Lente, Szakadás, Szárazrét, Pusztarét, Tóköz, Széri Mihály rét, Nagy oldal, Erdőtér.

Szőlőhegyek: Kecskés hegy, Nagyhegy, Miskedomb, Pócsikhegy, Fandika hegy, Bajza hegy, Palántszőlő, Szigeti hegy, Farkashegy.

Erdők: Töklen, Perecsere, Buson, Nagy erdő, Közép bükk, Ciból oldal, Szilvás alja, Csere, Golglanc erdő, Kiskút, Blidarita, Rigótó oldal, Bálványos.

Dűlőutak: Nyolcöles út, Papkúti dűlő, Vágási út, Két hegyközi, Lentei út.

Kutak: Zabföldi kút, Nagy kút, Pünkösdi kút, Benkő kút, Csomori kút, Kövesdi kút.

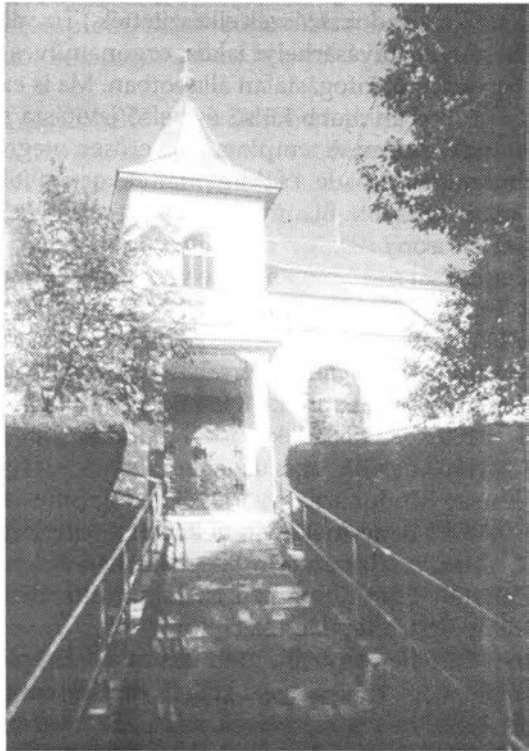
A református egyház története

Hogy mikor vette kezdetét a reformáció Sarmaságon, arra vonatkozólag semminemű adat nem áll a rendelkezésünkre, csak következtetni tudunk. A Lelkipásztor 10/1922. számában ez áll: „Derecskei Demeter Szilágyság reformátora, akit – ki tudja honnan – ide vezérel Isten Lelke, már 1527-ben új hitre hozza az egész Szilágyságot. Forrásaink azt mondják, hogy Zilah polgárai 1527-ben egyszerre és összesen tértek át a protestáns hitre, úgy, hogy ettől kezdve 180 esztendeig nem is volt a városban katolikus egyház.” Valószínű, hogy Sarmaság is általa reformálódott.

Hogy ezelőtt mi volt, nincs róla írásos emlék. Csak annyit tudunk, amit a templom háta mögött található kb. 10 méterrel magasabbban fekvő kertben meglévő szabályos szentély körvonala jelez, hogy itt valamikor katolikus templom lehetett. Hogy ezzel mi történt, nem tudjuk.

Temploma. A jelenlegi templom 1806-ban épült, torony nélkül, akkor még zsindegyel fedve. 46 ezer téglát használtak fel.

A templom a község közepén, északnyugat és délkelet irányban, domboldalban fekszik. Belsejének hossza 25,40 m,

A templom portikusza

szélessége 12,40 méter. Az egész épület külső hossza 32 m, szélessége 17,40 méter. Két bejárata van, két portikusszal: egy az északnyugati végén, a torony alatt, a másik a déli oldalbejárat. A torony 32 méter magas. Az ablakok félkörívesek. A szószer az északi oldalon van, majdnem közepén. Három oldalán, három karzat helyezkedik el. Az orgonát a keleti karzatba építették be. A templom befogadó képessége 1000–1200 ülőhely. A bútorzat színe világoskék, fehérés betéttel.

A torony 1831-ben épült, amely 1876-ig csonkatorony volt, akkor bádogozták. Közben 1859-ben padokat készítettek. 1865–66-ban a templomot újraszindelyezték.

1885-ben minden elégett, csak a falak maradtak meg. 1887-ben, nagy áldozattal, újraépítették. A templom belső berendezését is (mennyezet, karzatok, padok, szószer elkészítették.) Tíz változatú orgonáját Kolonics István, kézdivásárhelyi lakos, orgonaműves készítette, amelyet 1892-ben adott át kifogástalan állapotban. Ma is ezt az orgonát használjuk.

1896-ban újabb külső és belső javításra szorult mind a templom, mind a torony. A templom falai erősen megrepedeztek, s a torony is a haranglábaktól, le a földig. Már ekkor említik, hogy a templom hátsó fala meghajlott. Bizonyára földmozgás következtében. Ahogy a pizpai ferdetorony áll, így áll Sarmaságon a ferdetemplom. Bár a torony hasadását a szájhagyomány villámütésnek tulajdonítja, tény az, hogy a repedés olyan méretű volt, hogy a templomot mint életveszélyest, a polgári hatóság be is záratta. Ekkor határozták el a templom és a torony megvasalását, a támpillérrakást, a külső és belső meszelést. 1901-ben a legények karát padokkal látták el és a templomot körülkerítették.

1902-ben közadakozásból új úrasztalát vásároltak.

1909-ben bádogozták a templomot, s a torony is új gömböt kapott. Karsay Sándor szilágysomlyói bádogosmester készítette.

1922-ben ismét javítani kellett a templomot. A bádog több helyen beázott. A falak annyira meghasadtak, hogy a torony melletti falon ki lehetett látni. Ez évben is nagy renoválás volt. Raktak még négy támpillért, a repedéseket eltüntették.

1925-ben egy vihar felszakította a templom fedelének északkeleti oldalát, így ez évben ezt kellett rendbe tenni.

1929-ben a repedések miatt megint renováltak. A támpilléreket lebontották, mivel nem váltak be. Mérnöki szakvélemény szerint, mivel csúszós, agyagos talajon állt az épület, a vizet kellett elvezetni a templom

falától. Végig az épület hátsó falánál, másfél méter széles, teknőszerű betoncsatornát húztak, amelyet a föld felszínéig kővel töltöttek meg, hogy a leszivárgó vizet kivezessék. A vízlevezető csatorna egyik végét a kántori udvaron lévő kútba, a másik végét a templom előtti domb oldalán vezették ki. A templom és torony fedelét ismét kijavították.

1937-ben a torony fedelét lefestették. 1938-ban az orgonakarzatra padokat tettek. Sajnos a fal tovább repedt, s újabb renoválásra kellett gondolni.

1943-ban templomrenoválás volt, a tornyot zsugázták, a tetőt festették, a csatornákat megjavították.

1947-ben lépcsőt öntöttek a templom elé.

1950-ben fedéljavítás, festés, belső meszelés volt.

1951-ben történt a templom külső renoválása: toronyfestés, padlástapasztás, a karzatot betonoszlopokra helyezték, toronyajtókat cseréltek.

1958-ban általános külső és belső renoválást hajtottak végre

1965-66-ban épült a templom dulpafalú vasbeton támfala és vaskerítése. 1966-ban bevezették a villanyt, belső renoválás, meszelés volt. Kívül, az utcán elkészült a felvezető lépcső; a kerítést lefestették.

1969-ben két darab facsillárt készített Nagyváradon Széles Gábor faragómester. A templom bútortárait lefestették. Orgonarenoválás volt. Pótoltak 21 darab sípot, amit az első világháborúban hadi célra elrekviráltak. Domokos Cs. Domokos készítette. Volt toronypadolás. Addig a padokon nem volt terítő. A gyülekezet női tagjai vették a piros bordó bársonyterítőket rojttal és csipkével.

1970-ben templomtetőfestés volt, önkéntes munkával.

1972-ben torony-templomtetőfestés, -javítás volt, Lukács Sándor ippi mester irányította.

1976-ban nagyszabású, általános külső és belső renoválást hajtott végre a gyülekezet. Ekkor lefestették a tornyot és a templomtetőt is. Az ajtókat kifelé fordították. A két portikusz földjét betonnal öntötték le. Új ajtót nyitottak a torony alá. Mindkét bejárathoz vas félereszt készítettek. A templomot járdával vették körül. A renoválás kínosan zajlott, sok utánajárásba került az engedély megszerzése.

1979-ben a templom bejárata elé az utcán, a lépcső mellett egy oszlopot állítottak és kivezették a villanyt.

1980-ban a harangokat csapágyra szerelték.

1982-ben műanyag szivaccsal párnáztatták a templom padjait. A helybeli Szövetkezet Telepen működő férfi szabósága végezte.

1984-ben orgonarenoválást és a villamosberendezések javítását hajtotta végre Bozsóki Sándor kiskereki lelkipásztor.

1987-ben templomtető-toronymsiak festése. Új kakas, csillag és gömb készült. Végezték: Erdei Sándor nagykárolyi építkezési vállalkozó, Nagy Miklós labortfalvai bádogos, Kulcsár János gyimesközéploki kőműves, Pék Pál nagykárolyi, Dzitac László kaplonyi mesterek, 40 ezer lejért.

1990-ben Varga Béla lemeszelte a templom belsejét.

1991-ben a templom előtti utat lekövezték, a műúttól a temetőig.

1993-ban a templom külső renoválását végezték el, a vakolatot tégláig leverték, teraszittal újra befedték. Ezt a nagyvárad SECCO Kft. mesterei végezték. Mivel a portikusz elvált a templomtesttől, lebontották. Helyette nagyobbat építettek. Ezt a munkát sarmasági mesterek végezték a gyülekezet segítségével. Kőművesek voltak: Kovács E. Gyula, Keresztes P. Andor, Kupás Ferenc, Forgács Dénes, Dull András, Kása István, Kovács E. Sándor, Szilágyi István, Kupás Andor, Tóth Mihály. Ácsok: Kocsis F. Miklós, Keresztes A. Bálint, Olajos János. Villanszerelők: Kiss Gábor, Joó Mihály, Dari Sándor, Király Pál, Kocsis F. Zsigmond. Asztalosok: Bai Zsigmond, Balogh Béla, Király Sándor, Keresztes B. Bálint, Kovács Béla. Nagyvárad bádogosok: Újvárosi Ernő, Újvárosi László, Vincze Sándor, Tari Zoltán, Jakab József.

Harangok. Szájhagyomány szerint a tatárjárás idején a sarmaságiak a Töklenben kerestek menedéket s magukkal vitték harangjukat is. Hogy mi lett a harang sorsa, nem tudni. 1646-ban 150 kg súlyú harangot öntöttek, melynek felirata volt: „Generosus Dns Joannes Kemény Consil. intim. tesser. sup. cels. ac. com. sup. Alben, trans. in memor. Eccl. Sarmaság, fudi curavit hanc campanam. Mit Gottes Hilfe Gosz mich Anton Utein in Weisenburg A.D. 1646.” A nagyobb, ötmázsás harangon, felül ez a felírás volt olvasható: „Öntötte Dániel és Ephraim Andrásófszky, Kolozsvárott.” Alól pedig ezt adja tudunkra a felirat: „Az Istennek dicsőségére öntette a Sarmasági reformata ecclesia maga költségén 1820 esztendőben.” Ez a két harang volt 1885-ig, a nagy tűzvészig, amikor leégett a torony, s benne megolvadtak a harangok is. A harangmaradványokat Pestre küldték, ott újra öntötték, de hogy ki, s milyen írással, nem tudni. Súlya 164 kg volt. A kisebb 70 kg, amellyel

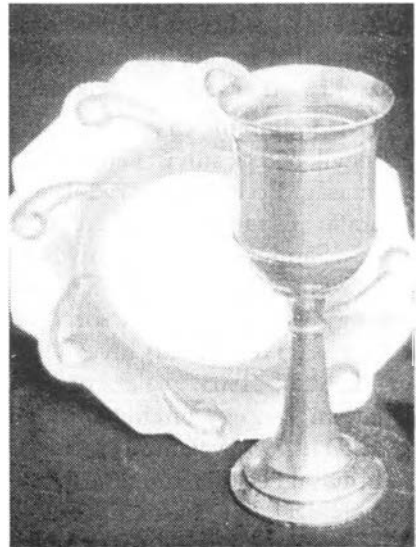
Szikszy Lajos alispán, községünk jó támogatója ajándékozta meg az egyházat. 1917. március 13-án a nagyobbik harangot hadi célra elvitték. 1922-ig egy harang volt. 1922-ben a bukaresti Spireanu cégtől rendeltek egy 200 kg súlyú harangot, amely sem külalakra, sem hangjára nézve nem vált be. 1929. március 25-én meghasadt, nem sajnálta senki. 1929 júliusában egyezséget kötöttek a szebeni Schieb céggel egy 550 kg harangra, 30 ezer lej előleget adtak, de a cég megbukott, s a pénz elveszett. Ezután Kauntz Frigyes nagyszebeni céggel kötöttek szerződést egy 544 és 266 kg-os harangra. A nagyharang felírása: „Isten nevének dicsőségére, közadakozásból öntették a sarmasági református hívek 1929-ik esztendőben.” A kis harangon pedig ez áll: „Zengedeztetek az Úrnak. Dicsőítsétek szent emlékezetét.” Ezt újraöntette a sarmasági református egyház 1955-ben, a Coop. Metalo-Chimice Sibiu céggel. Jelenleg ez a két harang szól Sarmaságon.

Orgona. Eddig két orgonája volt egyházunknak. Az első orgonát 1855. május 25-én kelt szerződés alapján Kiszel István váradi orgonaműves készítette 800 forintért. Nyolc változatú volt. Ez az orgona az 1885-ös tűz áldozata lett. A másodikat, a jelenlegit Kolonics István kézdivásárhelyi orgonaépítő mester készítette 1892-ben, tíz változatú, a mester 196. műve. Az első világháborúban a homlokzatsípkokat leszerelték, hadicélra elvitték, amit 1969-ben Domokos Cs. Domokos szilágyballai mester pótol, 21 principálsípot épített be. 1984 őszén Bozsóki Sándor kiskereki lelkipásztor villamosította az orgonát.

Klenódiумok. Úrvacsoraosztáshoz van két aranyozott ezüstkehely. Az egyik 506 gr súlyú. Felirata: „Gróf Teleki Zsuzsánna csináltatta az Sarmasági Eclésiának 1752-ik esztendőben.” A másik pohár 411 gr. Felirata: „És megtöltöd az én poharamat bőségesen. XXIII Zsoltár 5 v. Farkas Sándor lelkész és a hívek közös adományából, 1905.”

Ezen kívül létezik egy keresztelési ezüstkehely, 257 gr: „1938,” és van egy 340 gr súlyú úrvacsorai ezüsttányér, felirata: „Isten dicsőségére a sarmasági református hívek 1938.” De van még egy ezüsttányér (335 gr), felirata: „1905,” valamint egy 243 gr, díszítés nélküli. Ezenkívül leltárban van egy óntányér: „F.J.” Egy ónkanna. Még egy ónkanna: „M.A.D.I. 1795,” valamint egy másik ónkanna: „Antal Mihály csináltatta a sarmasági eclésia számára 1698.” Ez egy másik társával együtt 1919-ben elveszett. A felírással 52 év után, 1971-ben romantikus körülmények között előkerült és visszatért az egyházhoz.

Egyházi kegytárgyak

Lelkészi lakás és parókia. Már az 1700-as években is volt lelkészi lakás Sarmaságon, ugyanezen a helyen. Erről beszélnek a feljegyzések. Zsindellyel volt fedve, s nem lehetett kicsi.

Az 1846-ban épült lelkészi lakás öt szobából állott. Zsindelyes volt, s 1871-ben renoválták. Az 1885-ös nagy tűzvész elpusztította, de még ugyanaz évben rendbehozták, zsindelyezték. 1898-ban kerítéssel vették körül. 1899-ben a gabonást hombárral látták el. A századfordulón az épület már nagyon elavult, zsindelyfedele tönkrement, falai megrepedeztek. 1913-ban új lakás építését határozta el a közgyűlés, amelyet az első világháború miatt nem tudtak megvalósítani. A lakás fedelét tovább toldozgatták zsindellyel, később kátránypapírral vonták be, falain a repedéseket betapasztották. De a fedél mindenütt beázott, az egyik szoba a rajta levő nagy repedés miatt használhatatlanná vált. 1921-ben nagy renoválás volt. A nyugati és északi falat újonnan rakták, az egész épületet bevasalták, újra vakolták, cseréppel fedték, kőlábra új tornácot, s középre 3x3 méteres teraszt húztak. 1922-ben csatornázták. A 114 éves épületet 1956-ban bontották le, s a felhasználható anyagát az új épületben értékesítették.

A jelenlegi parókia 1956-ban épült, Szentes György lelkipásztorkodása, Kocsis L. Bálint főgondnoksága s Dari P. Sándor

A parókia épülete

gondnoksága idején. Koblicska András készítette a tervet. Vadon Andor, volt sarmasági lelképásztor hagyatékából, a régi parókia felhasználható anyagából, a hívek hozzájárulásából, Kupás Gy. Ferenc, Kupás Gy. Sándor és Katona Dezső kőművesek 25 ezer lejért építették. Az ácsmunkát Czimbula tasnádi mester, a bádogosmunkát Darabont József szilágysomlyói mester, az asztalosmunkát Hernyák József és Hernyák Lajos sarmasági mesterek végezték. A parókia nyolc helyiségből áll. Sajnos – mivel szinte fundamentum nélkül épült –, 1961-ben a közfalakon repedések támadtak, 1968-ban az utcafelőli részt teljesen alá kellett falazni, öt méter hosszú síneket több hely a földbe kellett fúrni, azt beton koszorúval összekötni, amihez pillérekkel az épületet támasztották. Majd 1974-ben, szinte az összes közfalakat újraépítették.

Magtár és alatta pince a parókián 1939-ben épült. A háború után, amikor a földet elvették az egyháztól, már nem volt szükség magtárra. 1955-ben imateremmé alakították át, 1959-ben renoválták, csatornázták. Majd a termelészövetkezet lefoglalta, búzát tartott benne. 1965-ben segédlelkészi lakássá alakították át. 1971-től lelkészi hivatalként, tanácsterem és raktárként használták. 1995-ben épült a nagy veranda a tanácsterem elé, miután az előzőt – amely kisebb volt – lebontották, mivel összeroppedezett.

A kántori lakás 1883-ban tanítói lakásnak és iskolának épült, téglából és vályogból, szalmával fedve. Hossza tíz öl, szélessége három és fél öl; alatta pince volt. 1898-ban átadták az államnak, azzal a kikötéssel, hogy református legyen a tanító, aki kántorizál is. Az impériumváltásig így is volt ez. Ekkor, 1920-ban, vissza akarták állítani a felekezeti iskolát, de a román állam nem engedte. Az épület az egyház tulajdonában megmaradt kántori lakásnak, az iskola megvált az épülettől. 1942-ig szalmatető volt, ekkor cserepezték, a pincét betömték, mert esőzés alkalmával előntötte a víz. Csak 1960-ban vezették be a villanyt. Többször javították, mígnem 1991 tavaszán lebontották.

1991-ben épült a jelenlegi lakás István György kőműves irányításával, az asztalosmunkát Kovács Béla végezte. Hét helyiségből áll az épület.

Egyházi ingatlanok. A belsőség (parókia kertje) négy és fél vékás föld. A kántori telek egyköblös és egyvékás. A temető ötköblös föld.

A külsőség a majádi fordulóban Kemény Sámuel gróf adománya kétvékás; középső nyílban ugyancsak Kemény Sámuel gróf adománya kétköblös, kétvékás föld. Az erdő szélén Kemény János gróf adománya két köblös. A Hidas-patakban br. Kemény György adománya: ötköblös, háromvékás föld. A sarmasági fordulóban gróf Kemény József adománya: kétköblös, kétvékás. A derzsikai oldalon: br. Kemény György adománya kétköblös, egyvékás; ugyancsak br. Kemény György adománya: kétvékás. Csókaláb: gr. Kemény József adománya kétköblös. Kaszáló: a majádi réten br. Kemény György adománya kétköblös, kétvékás; gr. Kemény Sámuel adománya: egyköblös, kétvékás. A sarmasági felső réten, a Zúgónál gr. Kemény József adománya egyköblös. A falu alatt az úgynevezett „kerületen” gr. Kemény Sámuel adománya négyköblös és kétvékás terület. Összesen: 43 köblös és félvékás föld.

Az 1870-es években végrehajtott tagosítás alkalmával az egyházi birtok a következőképpen módosult: a lelkész 1361 öl belsőséget használt, Lentén négy holdat és 528 ölt; kertalja (Egeresen) 3 hold és 504 öl, Brányicskán 3 hold 286 öl szántóföldet. Összesen 14 hold 1356 öl. A kántor 2 hold 650 öl belsőséget használt, Lentén 1 hold 332 öl szántóföldet. Temető: 2 hold 1498 öl. Faiskola: 971 öl. 1929-ben vett az egyház temetőhelynek 2 hold 800 öl területet a temető felett. Összesen: 25 hold 158 öl.

Az agrártörvény alapján az egyház templom számára kapott 10 holdat, temetőnek 1200 ölet, papi használatra 12 hold 800 ölet, s kántori használatra 4 holdat.

1949-ben az egyház az államnak átadott 14 hektárt és 97 árt; 1953-ban újabb 15 hektárt és 20 árt. Összesen: 30 hektárt és 17 árt. Megmaradtak a belsőségek és a temető.

Lelkészek. Az 1638. június 6-án Nagybányán tartott közzsinat Mediamantus Istvánt, az 1679. július 2-án Szoboszlón tartott közzsinat Matasi Györgyöt, az 1689. július 3-án Nyírbátorban tartott közzsinat Sági Sámuelt küldte Sarmaságra papnak. Papok voltak még: Zilahi János, Kisvárdai Péter (1674), Hunyadi Sámuel, Deési István (1711-től), Bocskai János, Terebesi Sámuel (1737-től, meghalt Szerben), Csernátfalusi János (1747-től), Kiss Sándor (1785-), Báthori György (1796-), Barta (Barcza) Mózes (1799–1821, itt halt meg 1821. április 19-én 50 éves korában), Beke László (1821–1827), Költő László (1827–1834), Obiskuthy Ferenc

(1834–1838), Hartman Márton segédlelkész (1838–1839), Bányai István (1839–1855), Elek Károly (1856. április 24.–1896. október 15-ig; itt halt meg), Farkas Sándor (1897. január 1.–1909. július 11.), Pál Lajos helyettes lelkész (1909. július 11.–december 12.), Jakab Lajos (1910. május 17.–1914. március 12.), Vadai Béla (1914. szeptember 20.–1917. május 29).

Vadon Andor (1917. július 29.–1948. június 7.) Hosszú ideig szolgált Sarmaságon. Panyolán, Szatmár vármegyében született 1891. október 31-én. Apja református kántortanító volt. Az elemi négy osztályt Panyolán, középiskoláit Szatmárnémetiben, a teológiát Debrecenben végezte. Első lelkészképesítő oklevelét 1913. szeptember 20-án szerezte Debrecenben. Segédlelkész volt 1913. október 1-jétől 1917. július 29-ig Bihardiószegen Fiass Kálmán lelkész mellett. 1915. szeptember 25-én papi vizsgát tett jeles eredménnyel Debrecenben. 1917. július 1-jén egyhangúlag hivatott meg Sarmaságra rendes lelkésznek. 1917. szeptember 11-én megnősült, feleségül vette Tóth Ilona bihardiószegi tanítónőt. Gyermekek nem voltak. Felesége Hajdúnánáson született és Sarmaságon halt meg 1946. július 24-én 53 éves korában, szívbajban. Vadon Andor Sarmaságon hunyt el 1948. június 7-én, öngyilkos lett, felakasztotta magát. Minden vagyonát az egyházra hagyta. A templom mellett vannak eltemetve; az egyház emeltetett sírkövet.

Szentes György Feketelakon született 1904. október 24-én. Apja Szentes Albert előbb református tanító, később állami tanító volt. Szentes György elemi iskoláit Feketelakon, középiskoláit a szamosújvári állami gimnáziumban és a kolozsvári református kollégiumban végezte. A kolozsvári Református Teológián szerzett lelkészi oklevelet. Az 1929–30-as tanévet stipendistaként a párizsi szabad teológiai fakultáson töltötte. Hazajövele után Brassóban volt segédlelkész 1930. július 1-jétől 1932- június 30-ig, majd Désen esperesi segédlelkész 1933. július 31-ig. Ezután Maroskeresztúron helyettes lelkész 1934. szeptember 30-ig. További útja: Mezőbándon helyettes lelkész 1934. október 1-jétől 1935. október 31-ig. Gyergyószentmiklóson missziói helyettes lelkész 1935. november 1-jétől 1938. május 31-ig, Bihardiószegen segédlelkész 1938–1939-ben. Szolgált még Aradon, Biharpüspöki-Mácsapusztán, Paptamásiban, Hegyközújlakon. Sarmaságra rendes lelkészként 1949. március 17-én jött. Tizenhat évig szolgált itt. Ekkor betegnyugdíjba került. Kolozsváron halt meg 1986. június 12-én, 82 éves korában, Sarmaságon temették el.

Bessenyei István Bihar megyében, Árpádon született 1929. június 25-én. Apja, István, református földműves. Anyja: Hajdu Juliánna, református vallású háztartásbeli. Elemi iskoláit odahaza a református felekezeti iskolában végezte. Középkoláit 1943-ban Aradon a római katolikus gimnáziumban kezdte. Háború után Nagyszalontán az Arany János gimnáziumban folytatta, majd a tanügyi reform következtében Nagyváradra került, ahol a 2. sz. Fiúliceumban két évet járt, s ott érettségizett. 1954-ben elvégezte a kolozsvári Református Teológiát. Ezután Székelyhídon volt esperesi segédlelkész 1954. október 1-jétől 1955. szeptember 30-ig, majd Nagyszalontán segédlelkész 1956. november 3-ig. Éradonyban rendes lelkész, pályázat útján, 1956. december 1-jétől 1958. július 31-ig. Értarcsán rendes lelkész, meghívás útján 1958. augusztus 1-jétől 1965. augusztus 31-ig. Sarmaságon rendes lelkész, pályázat útján 1965. szeptember 1-jétől, a mai napig, 33 év óta.

1956. március 10-én Nagyszalontán, Sárközi Katalin könyvelőnővel házasságot kötött, aki Árpádon született 1934. május 22-én. Apja Sárközi Gerő református földműves, parasztköltő; anyja Székely Zsuzsanna református háztartásbeli.

Tanítók, kántorok: Bodnár Dániel (1796), Pávai Lajos (1833–1846), Vekerdí Nagy Károly (1847–1850), Horváth Mihály (1851–1861), Vaska Mihály (1861–1867), Gál Elek (1868–1876). Kádár Ferenc (1876–1879), Balázs József (1880-tól, mint felekezeti tanító, 1898-tól 1911-ig mint énekvezér), Kovács Sándor (1911–1919), Danacs Ferenc (1919–1925).

1925-ben az egyház önálló kántorállást létesített. Kántorok voltak: Máté Elek (1926–1929), Lázár Jenő (1929–1940), Hajdu Gyula (1940–1941), Tasnádi Sándor (1942–1943), Péter István (1943–1968), Jankó Antal (1968–1987), Lakatos Tibor (1987–1990), Soós Zoltán (1991–1992), Tyukodi Attila 1992. november 1-jétől tölti be a kántori állást.

Segédlelkészek: Szabó László helyettes lelkész, Szentes betegsége miatt 1952. augusztus 1-jétől–1953. augusztus 1-jéig. Szentes István volt a segédlelkész 1954–1957 között. Szentes testvérbátyját hozta maga mellé, mint személyi segédlelkészt. Az 1955. május 15-i jegyzőkönyv tanúsága szerint (11. határozat) a főhatóság elrendelte, hogy a nagyobb gyülekezetek segédlelkészi állást szervezzenek, mivel a végzett lelkészeket másképpen nem tudja elhelyezni. Így lett Sarmaságon állandó segédlelkész Pál Károly 1960 körül, Borsi Zsigmond 1961–1962-ben, majd Szűcs Béla 1963 nyarától 1964 őszéig, Tötös György pedig

1964 ősztől 1969 tavaszáig. Ekkor állami határozat szerint országos leépítések voltak; ez az egyházat úgy érintette, hogy a segédlelkészekből megvonta a kongruát. Csak ahol nagyon fontos volt, teljesen egyházi alapból lehetett segédlelkészt tartani. Így Sarmaságon megszűnt a segédlelkészi funkció, de legatust kértünk helyette.

Harangozók. A két világháború között Kocsis H. József családja szolgálta a gyülekezetet harangozóként. Innen is kapták a megkülönböztető nevet: harangozó (H.) Kocsis. Előbb a férj, majd a feleség, végül a fia, Kocsis H. Ferenc szolgált 1961 áprilisáig, ekkor lemondott. Utána Nagy Ferenc, majd felesége, Nagy Katalin szolgált 1976. január 1-jéig. Ezután Kovács Magda volt a harangozó 1976. július 1-jétől.

Gondnokok: Kocsis L. Miklós számadó gondnok (1938–1940), Keresztes B. Mihály magtári gondnok (1938–1940), Dari Sándor magtári gondnok (1940–1946), Kocsis L. Ferenc számadó gondnok (1940–1946), Kocsis F. Sándor számadó gondnok (1946–1950), ifj. Józsa György magtári gondnok (1946–1950), Tóth Ferenc főgondnok (1950–1954), Kocsis L. Tamás gondnok (1950–1954), Kupás L. Bálint főgondnok (1954–1958), Dari P. Sándor gondnok (1954–1958), Erdei Elek főgondnok (1958–1975), Varga András gondnok (1958–1962), Kása Zsigmond gondnok (1962–1966), Kocsis L. Tamás gondnok (1966–1970), Kovács E. Ferenc gondnok (1970–1975), Varga András főgondnok (1975–1990), Kocsis L. János gondnok (1975–1990), Kupás Sándor főgondnok (1990–1992), Kupás Miklós gondnok (1990–1992), Kupás Miklós főgondnok (1992-től napjainkig), Kovács E. Gyula gondnok (1992-től napjainkig).

Gyülekezeti élet. Vadon Andor írja, hogy a gyülekezet tisztaságára mindig nagy gondot fordítottak az őrállók. A templomba nem járókat, káromkodókat, feslett életűeket nemcsak intették, de büntették is. Később, ahogy lazult a fegyelmezés, lazult az erkölcs is. Már az 1900-as évek elején szükségesnek látta a presbitérium a vadházasságban élés megszüntetése érdekében, ezekre dupla egyházi adó kivetését, s csak eklézsiakövetés után részesülhettek egyházi áldásban. 1932-ben a presbitérium igyekezett megszüntetni a leányszöktetést, a vadházasságot, de nem ért el kellő eredményt. Az egyetemes adó nem fizetése miatt egyházmegyei hatóságunk, egyházközségünk kormányzó testületét, a presbitériumot 1932. július 1-jei hatállyal feloszlatta, ami 1937. augusztus 1-jéig tartott. Az 1930-as években templomos volt a sarmasági

gyülekezet. Vasárnap délelőtt 350–450-en, ünnepeken 600–700-an gyültek be a templomba. Sokszor már kicsinek bizonyult a templom. A délutáni istentisztelet sohasem volt látogatott. 1928-ban alakult meg a nőszövetség, amely kezdetben szép munkát végzett, később helyiség hiány miatt hanyatlott. Az utóbbi harminc évben, tíz vonalon bontakozott ki a gyülekezeti munka: vallásóra, konfirmálók, IKE, hittan az iskolában, presbitérium, nőszövetség, énekkar, Telep-, szórvány- és cigánymisszió.

Vallásórát tartunk a templomban, heti egy órát az I–VI. osztályos gyermekek számára. A régi rendszerben vasárnap délelőtti istentisztelet előtt, rendszerváltozás után szombaton délelőtt 10 és 11 óra között; Anyaga: énektanulás, bibliaismeret, igehirdetés. Célja: hitre nevelés, templombajárás szoktatása. Ők rendezték az anyáknapi és a karácsonyesti ünnepeket.

Konfirmációra készítjük fel a hetedik osztályosokat, szombat délelőtt 11–12-ig a portikusban. Anyaga: énektanulás, Heidelbergi Káté, egyháztörténelem. Ők résztvesznek az iratterjesztésben, s szavalnak templomi ünnepélyek alkalmával.

IKE. Konfirmációtól házasságkötésig tartoznak az ifjúsági szövetséghez a fiatalok. Évekkel ezelőtt nagyon szépen munkálkodott. Heti egy bibliaórán összegyűlt 30–50 fiatal. Énekeket tanultak, színdarabot próbáltak, résztvettek szeretetszolgálatban, iratterjesztésben. Sajnos, egy éve meghanyatlott a mozgalom.

Hittan az iskolákban. Két iskola működik Sarmaságon, külön a Telepen is. Papp Katalin a hittanoktatónk, akinek teljes katedrája van. Keresztyén kultúrát közvetít, nagy hangsúlyt helyez az ismeretterjesztésre. Együtt rendezzük a március 15-i koszorúzási ünnepséget.

Presbitérium. Jogi közösség, az egyház vezető, törvényhozó testülete. Sarmaságon két gondnokból, húsz presbiterből és öt pót-presbiterből áll a fórum. Alkalmadtán öt-hat tiszteletbeli presbiter is jelen van. Évente hat gyűlést tart, de vasárnap délelőttönként, istentisztelet után összeül megbeszélésre. Évente egyszer öt gyülekezet presbitériuma, váltva más-más gyülekezetben tart presbiteri konferenciát. Bekapcsolódik különböző önkéntesmunkába, iratterjesztésbe, naptárosztásba, családlátogatásba.

Nőszövetség. A szeretetmunkában, vendégellátáskor tevékenykedik, tagjai temetőt gondoznak, renováláskor takarítanak. Az egyházat ebédlőkészlettel, terítőkkal szerelte fel. Szerda esténként, a bibliaóra alkalmával találkoznak. Minden évben megrendezik az evangelizációs hetet.

Énekarunk vegyeskar. Vezetője Tyukodi Attila kántor. Mintegy harminc tagú, az idősebb nemzedék vesz részt benne. Tucatnyi ünnepélyt rendezünk évente a gyülekezetben.

Bányatelep. Sarmaságtól mintegy két kilométerre fekszik a Telep. Lakosságának száma kb. 1500, mely közül 700 ortodox, 600 református, 100 római katolikus, 100 más vallású. Régi óhaj teljesült 1997 júniusában: bérbe vettünk a Szövetkezettől egy volt üzlethelyiséget, s ott minden vasárnap este 6 órai kezdettel istentiszteletet tartunk, 50–60 lélek részvételével. Szolgálati kocsit áll a rendelkezésünkre.

Szörvány is tartozik Sarmasághoz: Part, Bobota, Majád, Derzsida. Ezekben a román falvakban mintegy 20 református él, ezért alkalmi szolgálatokat végzünk. 1975-ig minden nagy ünnepen – húsvétkor, pünkösdkor, újkenyérkor és karácsonykor – rendszeresen kijártunk istentiszteletet tartani, úrvacsorát osztani. Ám Parton megsemmisült a tanyavilág.

Cigánymisszió. Sarmaságon mintegy háromszáz cigány él, vallásilag nagyon vegyesek. Igénybe veszik a református egyházat keresztelelnél, néha konfirmál egy-kettő, de felekezetre való tekintet nélkül mindenkit mi temetünk. Minden évben körülbelül tízen jelentkeznek fogadalomtételre, amikor két tanú jelenlétében eljönnek a lelkeszi hivatalba, ott fogadalmat tesznek, hogy szeszes italt nem isznak egy adott ideig, ezt eskü alatt írásba foglaljuk. Komolyan veszik a fogadalmat, mert legtöbbször időközben visszajönnek feloldozásra, ha valami ivászási lehetőség nyílik. Köztük nagyobb a hiszékenység, mint a hit.

Római katolikus egyház. Az első kápolna eredetileg borház volt Sarmaságon, a kastély kertjének utca felőli sarkában, Fröhlich Albin tulajdona volt. Mivel ő is katolikus volt, ő adományozta az egyháznak. Előbb családi kápolnaként szerepelt. 1931-ben szentelték fel. 1982-ben a kápolnára egy kis tornyot húztak. 1991-ben bontották le, anyaga fából

és döngölt sárból volt. A jelenlegi katolikus templomot 1991-ben kezdték el építeni, és 1993-ban fejezték be. 1993. július 4-én Tempfli József nagyváradai megyés püspök szentelte fel. Van egy harangja, amelyet Vass Zoltán református lelkész készített. Úgyszintén orgonát is beszereltek.

A lelkészek voltak: Kovács Lajos (1931–1933), Rác (1933–1941), Baka János (1941–1942), Benedek (1942–1943), Bernácsik József (1943–1980), Polgár János, Lassek István (1984–1989), Selymes József (1989–1993). Jelenleg a kárásztelki Tanka József plébános helyettesít.

Baptista gyülekezet. Sarmaságon az első baptista Széri Ferenc volt, aki 1919-ben a háborúból bekeresztelkedve jött haza. Idegenből jöttek a térítők: Széplakról, Percsenből, Krasznáról.

1931-ben a Sarmaságról bekeresztelkedtek nyolcan voltak, jelenleg 119 a tagok száma, ebből 45 kiskorú.

1937-ben jött létre a vasárnapi iskola 12 taggal, id. Tóth Bálint vezetésével. 1941-ben énekkar alakult 14 taggal, ifj. Tóth Bálint vezetésével. 1946-ban zenekart is létrehozta Kiss Gergely irányításával. Majd pengetős zenekar alakult, amelyet Sámsonból Juhász Ernő oktatott. Később a körzeti munkás igazolványt bevonták és a szemináriumból jött prédikátorok váltották fel a körzeti munkásokat: Kiss László Nagyaluból, Kulcsár Sándor Percsenből, Balázs József Dicsőszentmártonból, Both József Barótról.

Kezdetben Kovács Imre tartott istentiszteletet Keresztes Zsigmond házában. Majd lakást béreltek. 1934-től 1949-ig már a jelenlegi helyen felépült előző imaházban tartottak istentiszteletet. E helyet a gyü-

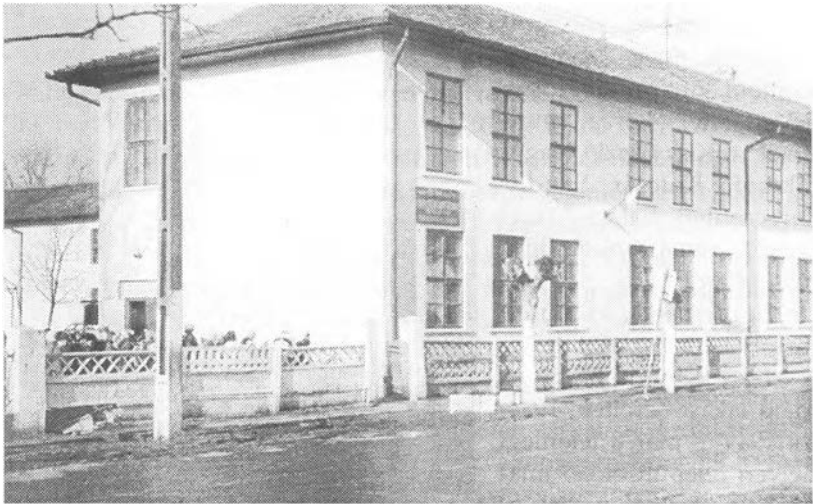
A baptista imaház

lekezet 1945-ben vásárolta meg Tóth J. Ferenctől, s 1949-ben a lebontott imaház helyére újat épített.

1949-ben volt az első keresztség. 1979-ben megalakult a fúvószenekar a sámsoni Fekete Károly vezetésével. 1991-ben lebontották az imaházat. Az újat 1991–92-ben húzták fel. 1993-ban lakást vettek a Szegfű utcában a prédikátor számára. Első prédikátoruk Gáll Győző, aki erkedi születésű, és négy gyermeke van.

Iskola. Sarmaságon eredetileg működött református elemi iskola. Az iskola előbb a parókia kertjében volt, a második a kántori lakás helyén. 1898-ban az iskolát átadták az államnak, azóta nincs felekezeti iskola.

Mint állami iskola 1935-ig bérelt magánházaknál működött. A falu lakossága 1930–35-ig a saját erejéből építette fel az új négytantermes iskolát, amely irodahelyiséget és egy igazgatói lakást foglalt magába. Majd ahogy növekedett a gyermekek száma, igénybe vették a két kastélyt. 1960-ban 13 tantermes iskolát kezdtek el építeni, amelyet 1963-ban adtak át. Majd 1970-ben újabb hét tantermet és tornatermet építettek. Mint elméleti líceum kezdte meg működését, amelyből 1974-ben román nyelvű bányaipari szakközépiskola lett.

Az iskola

Az 1989-es fordulat után a magyar tanulók magyar iskolába iratkoztak. A magyar tagozat két párhuzamos osztálya 27–30-as létszámú. Örvendetes, hogy a bányatelepi magyar gyerekek 90 százaléka a központi iskola magyar tagozatán tanul tovább.

1963-ban a bányatelepen is I–VIII. osztályos iskola épült. Magyar tagozat csak az I–IV. osztályokban létezik.

1990-ben a középiskola 16 év után újra indult magyar tagozattal, párhuzamos osztályokkal, egy elméleti (biológia-kémia) és egy bányavillamossági-bányagépészeti osztállyal.

A kultúrház a háború után Fröhlich istállójából alakították át. Ennek mindig volt egy felelős vezetője (kultúrigozgatója), rendszerint egy tanár. Itt rendezték a bálakat, gyűléseket, ritkán mozivetítést, a színházi előadásokat, lakodalmakat. Kultúrigozgatók voltak: Balogh Tibor, Cosma Vasile, Kocsis Erzsébet és Keresztes Zoltán. 1990-ben lakodalmi házat építettek a futballpálya területén. Könyvtár is van felette.

Posta-telefon. Kezdetben magánházaknál volt. 1930-tól 1932-ig Katona Antal, 1933-tól 1938-ig Nagy András, 1938-tól 1946-ig Dull József házánál. Ekkor már működött egy 100 vonalas telefonközpont, amelyhez hozzácsatolták Kövesdet, Szigetet. Bobotát, Hídvéget, Ilosvát és Lompértet.

A Néptanács épületében volt a posta 1946-tól 1989-ig. Az új postaépületbe 1989-ben költöztek be. 1995-1996-ban folyt az automata telefonközpont beszerelése. Főnökök voltak: Gáspár Kálmán, Maruşca Dániel, Séra Ferencné, Nagy Sándorné, Kulik Zoltánné, Sabău Cornelia, Danciu Nicolae, Kocsis Erzsébet. 1984-ben már 250 telefon-előfizető volt.

Szénbánya. Környékünk legfontosabb ásványi kincse a szén (lignit).

A geológiai felmérések szerint a jelenlegi technikával kitermelhető szénmennyiség mintegy 107 861 000 tonna.

A szilágysági szénmedencében 25 szénréteg található, melynek vastagsága 0,05 cm és 2,5 m között van. Az egyetlen kitermelhető a 16. réteg, melynek vastagsága 1,2 m és 2,5 m között váltakozik. A szénréteg dőlése 3 és 6 fok között van. Energetikai célra használják a lignitet.

A szénkitermelés 1906-ban kezdődött Bobotán, kamarafejtéssel. Tulajdonos volt: Vanicsek Ede-Olga. A munkaidő tizenkét óra volt, s csak helybeli lakosokat foglalkoztatott. 1920-ban átkerült Spitzer és

Újvárosi tulajdonába. 1924-ben Könik Guido vásárolta meg. Ebben az évben a munkaidő tizenkét óráról nyolc órára csökkent. Az 1929–1933-as gazdasági válság, valamint a tulajdonos halála miatt a bányát bezárták. 1938-ban Sarmaságon megnyílt a bányauzem Artur Vaiszer Miklós tulajdonában. 1941-ben új bányát, 1942-ben Kövesd határában szintén új tárnát nyitottak. Ekkor már három helyen folyik a termelés. A háború alatt a termelés minimálisra csökkent.

1944-ben megnyílt a Kövesdi bánya, melynek tulajdonosa Székely Aladár és Szűcs Sándor volt. A Kövesdről kitermelt szenet szekerekkel és kocsikkal szállították a sarmasági vasútállomásra.

1945-ben mindössze 66 tonna volt a termelés egy nap, 398 munkást foglalkoztatott a bányauzem.

1948-ban államosították a bányát. Ugyanebben az évben megalakult a Bányatelep hat lakással.

1952-ben a kamarafejtésről áttértek a frontfejtésre. A szállítás futószalagon történt. 1954-ben a faácsolást felcserélték előregyártott betonelemekkel való bolthajtásos alátámasztással. 1955-ben Sarmaságon megnyitottak egy betonelemet (bolcárt) gyártó üzemet. 1957-ben a frontfejtésben a faácsolásról áttértek a vasácsolásra, amelyet 1961-ben általánosítottak. 1958-ban a fejtésben megjelent az első gépesítés: a szénmaró; 1960-ban a gépesített szénválogatás; 1962-ben az elővájatokban a faácsolásról áttértek az úgynevezett TH-ácsolásra (feltatálója Tussen-Heinkemen). 1962-ben a frontfejtésben megjelentek az első kombájnok. A lignitfejtésben, az országban legelőször Kövesden alkalmazták a teljesen gépesített frontfejtést, melynek tervezője Takács Lajos sarmasági lakos volt.

Igazgatók voltak: David Vasile Nicolae, Smărăndoiu Alexandru, Ilieș Alexe 1980-ig, Sarca Aurel (1980–1995) és Iancău Ioan.

1975-ben Sarmaságra költözött a Bánya Tröszt, a megyei bányaközpont. Ide tartozik Ipp, Kövesd, Szurdok, Hida és Zăgid.

Tizenöt mérnök, ötven almérnök és mintegy 1500 munkás dolgozik itt.

1982-ben indult a külszíni fejtés, amikor is 20 m földet kellett letermelni és így találtak két méter vastagságú szénréteget.

Sarmaságon négy lejárát, két akna és két vajat található.

Az évi termelés körülbelül 500–600 ezer tonna. 1979-ben elérték a 980 ezer tonnát. Értékelés szerint kb. 200 évig van széntartalék a földben.

A bánya mélye 60 métertől 250 méterig terjed. Aránylag nem veszélyes a sarmasági bánya. Elég ritka a bányaszerencsétlenség.

Társas gazdaság. A szocialista mezőgazdasági termelés mindenütt az országban „társással” kezdődött, így Sarmaságon is. Általában „önkéntesen” jött létre, – felsőbb utasításra. Így alakult Sarmaságon kettő: a Petőfi Társulás 1957 őszén, a Kossuth pedig 1958-ban.

A Petőfi társulás mintegy 500 hektár szántóterületet hozott össze a Kraszna mentén és a kövesdi határban. Elnöke Kocsis H. József volt, titkára Balogh Tibor. Székházuk nem volt, az akkori néptanácsnál gyűltek össze.

A Kossuth társulás mintegy 450 hektár szántóterületen gazdálkodott Lentén és összevissza a határban. Elnökévé Kupás S. Ferencet választották, titkára Kósa Sándor volt. Székházuk nekik sem volt.

Még mindenki dolgozta a maga földjét, de már bevonták az állami gépállomást.

A kollektív gazdaság 1961. szeptember 17-én alakult meg, erőszakkal, 1100 hektár szántóterülettel. 1962-ig külön állt Sarmaság, Majád és Part. 1962 tavaszán összevonták a megyei pártbizottság határozata alapján; összterülete körülbelül 1600 hektár szántó.

Székházukat Ziberman Dezső házában (Katona Ferenc lakása) rendezték be 1965-ig. A mérnöki lakást 1964 táján építették és itt rendezték be a székházat. Lakás soha nem volt ez az épület.

A Hengye-malomnál volt egy istálló, tulajdonképpen ez képezte az alapját a gazdaságnak. Kovács A. Mihály területén épült a gazdaság tanyája.

1964-ben magtárt építettek téglából, kovácsműhelyt, asztalos- és kerékgyártóműhelyt, garázsokat, színeket, silógödörket, Majádon egy istállókomplexumot.

Állatállomány: a gazdák körülbelül 40–45 pár lovat, 15 pár ökröt adtak be. Tehenet nem, mert később a szövetkezet a piacon vásárolt, így lett 417 anyatehén és 500–600 növendék szarvasjószág. Sertést nem adtak be, de közben vettek 150 anyakocát és mintegy ezer juhot, amelyeket a kövesdi és majádi legelőn tartottak. Létrehoztak két tyúkházat, ahol csirkéket neveltek, és egy disznóolat.

Földterület: 1100 hektárral indult a szövetkezet az egyesüléskor, majd 1441 hektár lett a szántó. Szőlő: régi 70 hektár, új ültetvény 90 hektár. Gyümölcsös: 11 hektár; Sarmaságban 10 hektár szilvás. Kertészet:

65 hektár (paradicsom, paprika, murok, petrezselyem, hagyma.) A legelő külön állt. Államosították, majd a néptanács tulajdonába ment át. Az államnak kellett fizetni egy csekély díjat a legeltetésért. Erdeje nem volt a gazdaságnak, a gazdáké is az Erdészeti Hivatalhoz tartozott.

Termékek: búza évente mintegy 120 vagon termett, amelyből a tagoknak kb. 17–18 vagonot osztottak ki. A többit be kellett szolgáltatni az államnak minimális áron. Csöves tengeri évente kb. 150 vagon termett, 20 vagon megmaradt, amelyet munkanorma szerint osztottak szét a tagok között. Őszi árpát ellenben (120 vagon), mind be kellett adni. Cukorrépát kb. 50–60 hektáron termesztettek, mind beadták, cukrot kaptak érte. Burgonyát 30–40 hektáron termeltek, a termés tíz százaléka a tagoknak maradt. Negyven-ötven vagon szőlő termett, mindet beszedte az állam, termelése nem volt kifizetődő.

A gazdaságot vezették: Kupás L. Bálint (1961–1974), Varga Cs. Ferenc (1974–1979), Keresztes P. Sámuel (1979–1989), Erdei Pál (1989–től az összeomlásig.)

Könyvelők: Kósa Sándor (1961–1962), Kocsis L. Zoltán (1963–1979), Kocsis H. Ágnes (1979–1984), Ducáné (1984–1989.) Tisztviselők: Kocsis L. Bálint (pénztáros végig, Rusu Ioan, Szász Erzsébet I, Szász Erzsébet II. Raktárosok: Balogh Mihály, Keresztes A. Bálint, Kocsis Sándor, Bagosi Mihály. Brigádosok: Dobai Mihály, Dari Sándor, Keresztes P. Sámuel, Bagosi Mihály, Kocsis Sándor, Kirlyák Károly kertészeten, Tóth Béla, Józsa Béla, Katona D. Sámuel, Kocsis Cs. Ferenc az állattenyésztésben. Erőgépek: két teherautóval, négy traktorutánfutóval, egy emelődarúval rendelkezett a szövetkezet. Az állami gépállomás végezte a földmunkát. A gazdaság a saját gépét csak szállításra használhatta.

A tagok 30 ár kertet (25 ár szántó, öt ár szőlő) kaptak. Ezért normát kellett dolgozni. 150 kg kenyéradag is „járt” nekik.

Jellemzése: a mezőgazdasági termelőség szövetkezet sorsközösséget alakított ki az emberek között. Ugyanakkor gazdátlaná tette a földet. Érdektelenné váltak az emberek. Részben érvényesült a modern agrotechnika (gyomirtószer, műtrágya, gépesítés), de minőségileg lezüllött a földművelés. Nem gazdálkodhatott rentábilisan. Termékét olcsón kellett beadnia az államnak, amely központilag irányította. Igaz, az állam mindig adott szubvenciót, de azt fel is élte. A falusi ember elkedvetlenedett a földtől. A fiatalság többnyire elhúzódott a városokra, ott próbált elhelyezkedni. Még azok a falusi fiatalok is, akik otthon

maradtak, elszakadtak a mezőgazdaságtól, a kapát, kaszát nem szerették meg. A kollektívának volt elnöke, mérnöke, könyvelője, tisztviselője, brigádosa, még úgy-ahogy munkása is, de gazdája nem volt soha. Így az egész ország gazdátlanra vált. Ez lett a szocializmus negatív következménye. Nem fájt senkinek semmi, nem törődött senki semmivel. Így lezüllött minden. Megvalósult a régi közmondás: „közös lónak túros a háta.”

Tagság. Sarmaságon volt néhány család, mely kimondottan a gazdaságból élt, de mindenekelőtt a bányához kötődött. A családok – a bányászok is – szabadidejükben dolgoztak a gazdaságnál is (a kertért). Így Sarmaságon soha nem volt munkashiány, mert bányász, nyugdíjas volt elég, akik mégis csak úgy-ahogy bedolgoztak a gazdaságnál. Ha hívták őket, mentek dolgozni. Ilyen szempontból hiba nem volt. A fő probléma a gazdátlanság volt.

Mezőgépeszeti állomás. 1971. január 1-jén alakult. Vezetők voltak: igazgató Chiș Nicolae; főmérnök Timoc Gheorghe; könyvelő Blăndușan Gheorghe. Ide tartoztak: a. Sarmaság község: Majád, Lompért, Ilosva, Magura, Part; b. Bobota község: Derzsida, Zálnok; c. Kövesd község: Sziget, Kolóniasziget.

Megalakuláskor öt részlege volt: Sarmaság, Lompért, Bobota, Zálnok, Kövesd.

A traktorokat, a mezőgazdasági gépeket osztották el, a földterület szerint. Minden részlegnek volt szekciófőnöke és gépkarbantartója.

1981-ben felszámolták az Ördöggúti Mezőgazdasági Gépállomást és Sarmasághoz csatolták úm. Bakra, Balla, Hosszúmező, Ökörítő, Sámson, Mocsolya.

Vezetők: igazgató Timoc Gheorghe, főkönyvelő Kocsis Zoltán, főmérnök: Kósa Géza.

Személyzet létszáma	1989 előtt	1989 után
– traktorista	165	99
– műhelymunkás	20	7
– technikai személyzet	15	14
– adminisztráció	3	2
– vezetők	3	3
Összesen:	206	125

Jelenleg 88 személlyel dolgoznak.

Fogyasztási szövetkezet. A múlt században indult a szövetkezeti mozgalom Hangya név alatt. Kereskedelemmel foglalkozott. A nép egy megszabott részvénnel szállt be ebbe az üzletbe. Év végén a nyereséget szétosztották a részvényesek között.

A második világháború után a Hangya szövetkezet megszűnt, szocialista típusúvá alakult át, amely még kezdetben igénybe veszi a nép pénzét, de azért már nem ad semmit.

Állami támogatással üzlethálózatát kibővítették. Amire szüksége volt egy településnek, azzal igyekeztek foglalkozni: tejbegyűjtéssel, tojás-szárnasok felvásárlásával. A kisiparosok számára műhelyeket hoztak létre. Épületeket építettek a célnak megfelelően, de a jövedelemből már nem adtak senkinek.

1949-ben megalakult a Fogyasztási szövetkezet egy vegyesbolttal, egy kocsmával, a Hangya és Victoria szövetkezet egyesítéséből.

1951-ben megnyílt a sarmasági vasútállomáson a resti (italbolt). 1953-ban nyílt a méteráru-, vasas-, élelmiszer részleg, az udvaron központi raktárhelyiség. 1961-ben a szövetkezetnek 15 egysége volt. 1963. október 1-jén felavatták a községben az egyemeletes üzlethelyiséget (Universale), ahol méteráru-, cipő-, készruha-, vegyesrészleg lett. 1966. szeptember 6-án a Bányatelepen átadták az egyemeletes üzlethelyiséget, ahol cukrászda, könyvesbolt, férfiszabóság, fodrászat nyílt.

Szövetkezeti részlegek az 1980-as években: üzlet, kocsmá, cukrászda, vendéglő, pékség, férfiszabóság, női szabóság, húsfeldolgozás a Telepen, lakatosság, villanszerelők, asztalosság, szódavízgyár, cipészet, fodrászat, borbélyműhely, fényképészet, kőművesek brigádja, faraktár.

Sarmaság az 1960-as évek után könyvelőségi központ volt. Ide tartozott Kövesd, Sziget, Lompért, Ilosva, Majád, Bobota, Hídvég, Kárásztelek, Újlak, Györgytelek, Derzsida, Doh, Domosló, Zálnok, Ökörítő, Baksa, Balla. Végül már nem is beszéltek haszonról, tagságról, egy állami intézménnyé vált az egész. Lényegében a rendszerváltás alkalmával összeomlott az egész szövetkezeti mozgalom. Tagsága nem volt, az állam nem állt melléje. Például tőkét nem adott az üzlet befektetésére. Megmaradtak még az irodák, az épületek, ahol agonizál a szövetkezet. Abból tartják fenn magukat a tisztviselők, hogy bérbé adják a meglévő épületeket, üzlethelyiségeket a butikosoknak, de már nem foglalkoznak semmivel. Felváltotta az újabb életforma: a privatizálás, a butikok sokasága.

Egészségügy. A két világháború között magánorvosok rendeltek Sarmaságon. Az 1920-as években Balláról járt Sarmaságra dr. Csillag Péter orvos. Egy Fridman nevű zsidó orvos a Boda Lajos házánál lakott

és rendelt, az állomás mellett. Majd egy másik zsidó orvos a Józsa Béla lakásán rendelt, amit az apósa Kocs F. Zsigmond adott ki. Egy Neifeld nevű zsidó orvos Varga György lakásán lakott.

Az orvosi rendelő a kastélyban volt 1948-ig, a háború után. A második, a két iskola között volt, ez kb. 1949-ben épült, amit 1972-ben átadtak az iskolának, internátus lett belőle. Szűk volt, mert ott volt az orvosi lakás, szülőotthon, fogászati rendelő is.

1972-ben az orvosi rendelő a kastélykertbe, a Gostat által épített blokklakásba költözött. Később ezt alakították. Eredetileg négy lakásnak épült és a Gostat-alkalmazottak laktak benne.

A kastélyban a háború után iskola is, óvoda is működött, sőt milicista is lakott benne. Majd a Gostat irodája lett az egész, a pincét a MAT foglalta el. 1972-ben teljesen kiürítették, és kórházzá alakították. Addig ez a kórház a Telepen működött, de csak a bányászok részére. Most a vidék számára alakult át kórházzá, amely a rendszerváltás után válságos helyzetbe került.

A kastély - ma

Gyógyszertár. 1987-ig a Vasút utca elején volt egy zsidó lakásban. Ekkor a Telepre költözött egy blokklakásba. Gyógyszerészek voltak Tötös Györgyné, Mangel Istvánné, Dobai Katalin. Ugyanekkor a kórház mellett, a kastélyban kapott helyet a gyógyszertár, ahol orvosságot nem készítettek, csak árultak.

Sarmasági tanyavilág. Part. Nevezik még Csomornak is, románul: Tărmură. Sarmaságtól kb. 6–7 kilométerre délnyugatra fekszik, a legelőn túl, a második dombélen. Szétszórtsága miatt inkább bokrosított tanyavilág. Nevét talán onnan kapta, hogy dombélen fekszik. Lakóinak nagyrésze egykor, a múlt században az Alföldön, a Tisza mentén árvízkárosultak voltak, akik azért vették meg ezt a területet, mert itt védve voltak az árviztől. Jelképesen szólva itt partot értek.

Egyetlen utcából áll. A dűlőút két oldalán kb. egy km hosszúságban szétszórta helyezkednek el a házak. Soha nem voltak összefüggő házsorok, hanem minden házat nagy kert vett körül. Rendszerint az út és a ház között virágoskert volt. Két oldalt pedig szőlő és gyümölcsös, sőt, szántóterület is volt a házak között. Általában minden portának nagy udvara van, be van kerítve drótkerítéssel. Lakosai gondolkodásban, beszédben, ruházkodásban, gazdálkodásban, építkezésben elütnek a környékbeliektől.

A település a 19. század végén kb. 1886-ban jött létre. Előzőleg az erdős földbirtok urasági és zsidó bérlők kezén volt. Még az 1970-es években is volt a település mellett egy földterület, amely irtás, tele fajövésekkel, bozóttal. A legelőn is elszórta vadkörtefák állnak, mind azt jelzik, hogy valamikor itt erdő létezett. Mint erdő, kisajátítás útján került a kisgazdák kezére. Volt aki ötven holdat is vett, de voltak hat-tíz holdas gazdák is.

Kezdetben a telepesek vertfalból, fecskesárból építkeztek. Volt, aki földkunyhóban lakott régen. Később már szép házakat építettek, 1970 körül már több modern téglaház épült, mint például a Reznek Józsefé, Fábíán Alberté, Rózsa Jánosé. Van amelyik véggel nyúlik az útra, de van, amelyik az úttal párhuzamosan fekszik. Az utóbbiak, mint például a Fábíán Alberté és a Reznek Józsefé villaszerű, modern beosztású épületek. Állítólag a legrégebbi ház – a meglévők között – a Somogyiéké, még a múlt századból való. Szájhagyomány szerint a meglévő házak a következő időrendben épültek: Reznek Miklósa 1924-ben, Rózsa Jánosé 1941-ben, Reznek Sándoré 1952-ben, Reznek Józsefé 1954-ben, Fábíán Alberté 1955-ben, lebontódott 1974-ben, Petz Istváné 1959-ben, Fábíán Dénesé 1959-ben.

Első telepesek voltak: Bárdos István, római katolikus, Jászapátiból; Kovács Gábor, római katolikus, Tiszapalkonyáról; Bíró Imre, református, az Alföldről; Csurda Mihály, római katolikus, az Alföldről; Mezei Ferenc, római katolikus, az Alföldről; Reznek György, görög katolikus, Tisza-büdszentmihályról. Később többen visszaköltöztek az Alföldre.

Lakosok 1960–1970 között: Rózsa Ferenc, református; Rózsa János, református; ifj. Rózsa János, református; Reznek Sándor, római katolikus,

felesége református; Fodor Zsigmondné, református; id. Fábián Albertné, református; ifj. Fábián Albert, református; Fábián Ilona, református; Reznek József, református; Erdei G. Ferenc, református; Fábián Dénes, református; özv. Fábián Dénesné, református; Reznek János, református; Szilágyi Miklós, ortodox; Petz István, római katolikus, felesége református; Zsoldos család, római katolikus; Reznek Miklós, pünkösdistá; Bujdos József római katolikus, felesége református.

1975-re az itteniek több mint fele elköltözött, vagy meghalt.

A szájhagyomány szerint a település lélekszáma a két világháború között kb. 90 volt. 1940–1944 között 33 ház volt, kb. száz lélek. Ez volt a település aranykora; azóta szüntelenül csökkent, apadt. Talán 1945-ben még 108 volt a lélekszám; ez volt a legtöbb. 1961-ben 26 család volt, kb. 90 lélek. 1975-ben kilenc család, tizenhármas lélek. Csak öregek vannak, a fiatalok mind elhúzódtak. 1973-ban van tizenhármas ház, tizenháromban laknak, a többi üres. Vallás szempontjából a megoszlás: 1965–1970 között kb. harminc református lélek volt, 1973-ban tizenöt családot, nyolc református, három római katolikus, négy ortodox. 1975-ben tiszta református család három, vegyes négy, ortodox kettő.

Egytanerős, összevont (I–IV. osztály) iskolája volt 1940-től 1963-ig. Tanítók voltak a 23 év alatt: Beke György (1940–1941), Merényi Károly (1941–1942), Lénárd Márta (1942–1943), Kállai Nagy Ilona (1945–1949), Nagy Ilona (1962–1963). Közben felváltva helyettesítettek Sarmaságról, és 1963-ban megszűnt a tanítás. Tovább az a néhány gyermek Sarmaságon járt iskolába.

Az iskola bérelt lakásban volt, Reznek Istvánnál, Kovács Ilonánál, Reznek Józseféknél, felváltva. A magyar állam adományozott 3/4 hold területet iskolának, de költség és időhiány miatt nem épülhetett fel. Ezt a kezdetleges iskolát az állam, s nem az egyház szervezte és tartotta fenn.

Egyházi élet is volt 1942 óta. Református istentiszteletet tartottak, Vadon Andor lelkész vezette be, id. Fábián Albert közbenjárására, aki a püspökséghez folyamodott. Az istentiszteletet úrvacsoraosztással, mindig felváltva, házaknál tartották. 1967–1974-ig, hét éven keresztül ifj. Fábián Albert adott helyet, díjmentesen, önzetlenül az istentiszteletnek, egy erre nagyon alkalmas, üres, pados szobában. Ez akkor szűnt meg, amikor Fábián Albert Búrgezdre költözött, és a házat eladta egy bobotainak, aki aztán az épületet lebontotta. Ez idő alatt ő volt ennek a kicsi szórványgyülekezetnek megbízott gondnoka is. Feladata abból állott, hogy minden ünnep hetében bejött a lelkészi hivatalba, és a lelkésszel megbeszélték az istentisztelet idejét. Ő aztán

mint az élő harangszó, értesítette a híveket. Ezt hűségesen teljesítette. Előtte ezt a szolgálatot néhány évig Erdei G. Ferenc, és utána Reznek József töltötte be. 1967–1968-ban nyolcszor is volt istentisztelet. Volt amikor harmincan is résztvettek. De ahogy ritkult a lakosság, az istentiszteletek száma is csökkent. Mivel a Bobotán lakó reformátusok egy része családi kapcsolatban állott a partiakkal, sokszor azok is oda jöttek istentiszteletre, 1969–1973 között évente már csak ötször, 1974-ben háromszor, 1975-ben egyszer volt. Az istentisztelet mindig bensőséges, családias, meghitt alkalmat jelentett. A liturgia összevont volt, az istentisztelet és az Úrvacsora között. Végül énektanulással, megbeszéléssel zárult.

Semmiféle egyházi közvagyonuk nem létezett; kimondott szórványát képezte Sarmaságnak. Az egyház fenntartásához féldíjjal járultak hozzá. Az úrasztali jegyeket (kenyeret, bort) mindig Sarmaság adta. Rendszerint az összegyűlt perselypénz fedezte a fuvarat. A többlet befolyt a sarmasági egyházközség kasszájába, a fuvardíj különbözetet is az egyházközség fedezte.

Laktak még római katolikusok, ortodoxok, szektások is, de másféle istentisztelet nem volt soha. A római katolikusok is rendszerint bekapcsolódtak, részt vettek a református istentiszteleten, mivel mind egyes házasok voltak.

Van közös temetőjük, öt ár területen, amelyet 1927-ben Bujdos Balázstól vásároltak közösen, felekezetre való tekintet nélkül.

Üzletük is volt 1954–1974 között. Üzletvezetők voltak Bujdos József, Petz János, Rózsa Jánosné, mindegyik a saját házábanál.

Régen a legelőkútról hordták a vizet az itatáshoz. Később, közös erővel ástak egy kutat Bobota felől, a domboldalban. Rózsáék elébe fúrták a második, közös kutat. 1973-ban már több kút volt a házaknál is.

Villany soha nem volt, csupán néhány telepes rádió. Gazdaságilag kezdetben önállóak voltak, később Sarmasághoz csatolódtak. Juhakol volt kint a település mellett, ahol ők is dolgoztak. Egyébként magánúton is könnyű volt az állattartás, ezért ragaszkodott még az a néhány öreg a parti településhez, bár már kiépíteni, renoválni nem lehetett. Ma már csak egy-két ház van csupán.

